

Alicja Budzyńska, Olga Trocha

Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym

---

redakcja naukowa
Lidia Mazowiecka

W S E R I I U K A Z A Ł Y S I Ę :

DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY
USTANAWIAJĄCA NORMY MINIMALNE
W ZAKRESIE PRAW, WSPARCIA I OCHRONY
OFIAR PRZESTĘPSTW. KOMENTARZ
redakcja naukowa Ewa Bieńkowska, Lidia Mazowiecka

OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH I WIZERUNKU
OFIARY PRZESTĘPSTWA
redakcja naukowa Lidia Mazowiecka

UPRAWNIENIA POKRZYWDZONEGO PRZESTĘPSTWEM
Ewa Bieńkowska, Lidia Mazowiecka
3. wydanie

JAK SKUTECZNIE CHRONIĆ OFIARY PRZEMOCY W RODZINIE
redakcja naukowa Lidia Mazowiecka

OFIARY PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI
redakcja naukowa Lidia Mazowiecka

KOMPENSATA PAŃSTWOWA DLA OFIAR PRZESTĘPSTW W POLSCE.
TERAŹNIEJSZOŚĆ I PRZYSZŁOŚĆ
redakcja naukowa Lidia Mazowiecka

MEDIACJA W PRAKTYCE PROKURATORSKIEJ – DZIŚ I JUTRO
redakcja naukowa Lidia Mazowiecka

WIKTYMIZACJA WTÓRNA. GENEZA, ISTOTA I ROLA W PRZEKSZTAŁCANIU
POLITYKI TRAKTOWANIA OFIAR PRZESTĘPSTW
redakcja naukowa Lidia Mazowiecka

MEDIACJA KARNA JAKO FORMA SPRAWIEDLIWOŚCI NAPRAWCZEJ
redakcja naukowa Lidia Mazowiecka

MEDIACJA KARNA JAKO INSTYTUCJA WAŻNA
DLA POKRZYWDZONEGO
redakcja naukowa Lidia Mazowiecka

UNIJNE STANDARDY PROGRAMÓW SPRAWIEDLIWOŚCI NAPRAWCZEJ
redakcja naukowa Lidia Mazowiecka

Alicja Budzyńska, Olga Trocha

Dziecko uczestniczące w postępowaniu karnym

---

redakcja naukowa
Lidia Mazowiecka

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2015

Publikacja z serii „Prokurator ofiarom przestępstw”.

Stan prawny na 1 stycznia 2015 r.

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Cybulska

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Łamanie
JustLuk Łukasz Drzewiecki, Justyna Szumieł, Stanisław Drzewiecki

.....
: Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących :
: im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej :
: w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. :
: A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty. :
: :
: SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ :
: Więcej na www.legalnakultura.pl :
: POLSKA IZBA KSIĄŻKI :
: .....

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2015

ISBN: 978-83-264-8111-6

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluger.pl

www.wolterskluger.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	9
Olga Trocha	
Ochrona małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Perspektywa prawna	11
Alicja Budzyńska	
Ochrona małoletnich pokrzywdzonych przestępstwem w procedurach karnych. Perspektywa psychologiczna	41
Akty prawne	61
Konwencja o prawach dziecka.....	63
Wytyczne Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom.....	84
Bibliografia	101

Wykaz skrótów

Akty prawne

- dyrektywa 2011/36/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW (Dz. Urz. UE L 101 z 15.04.2011, s. 1)
- dyrektywa 2011/93/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz. Urz. UE L 335 z 17.12.2011, s. 1)
- dyrektywa 2012/29/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz. Urz. UE L 315 z 14.11.2012, s. 57)
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- konwencja o prawach dziecka – Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 z późn. zm.)

k.p.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 788 z późn. zm.)
nowelizacja k.p.k.	– ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247 z późn. zm.)
rekomendacja Rec(2006)8	– rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 14 czerwca 2006 r. Rec(2006)8 w sprawie wsparcia dla ofiar przestępstw
wytyczne nr 20/2005	– rezolucja z dnia 22 lipca 2005 r. Rady Gospodarczej i Społecznej ONZ nr 20/2005 – Wytyczne dotyczące wymiaru sprawiedliwości w sprawach, w których ofiarami lub świadkami przestępstw są dzieci

Czasopisma

Biul. PK	– Biuletyn Prawa Karnego
Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
Dziecko Krzywdzone	– Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wkl.	– Prokuratura i Prawo – wkładka

Wstęp

Dzieci, szczególnie te skrzywdzone przestępstwem i będące świadkami przestępstw, muszą być traktowane przez wymiar sprawiedliwości w sposób profesjonalny, taktowny, przyjazny i bez dyskryminacji w jakiegokolwiek formie. Są one szczególnie bezbronne i dlatego zawsze wymagają specjalistycznego wsparcia i ochrony prawnej. Sędzia, prokurator czy funkcjonariusz Policji muszą mieć na względzie dobro dziecka oraz najlepsze zabezpieczenie jego interesów. Od wielu lat prowadzone są działania, aby wszelkie czynności procesowe z dziećmi były prowadzone w sposób godny, z szacunkiem, troską oraz wrażliwością. Działania te mają na celu ochronę dziecka przed bólem i traumą. Jednocześnie dzieci winny mieć zagwarantowane przestrzeganie przysługujących im praw. Dlatego niezmiernie ważne jest dotarcie do dziecka ze zrozumiałą dla niego informacją o przysługujących uprawnieniach, aby umożliwić mu świadome podjęcie decyzji. Osoby kontaktujące się z dzieckiem muszą mieć odpowiednie podejście do dziecka, uwzględniające jego wiek, poziom dojrzałości, opinie, potrzeby i obawy. Należy zawsze pamiętać o ochronie prywatności dzieci.

Publikacja poświęcona jest tym zagadnieniom. Przedstawiona jest w niej ochrona małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym z perspektywy prawnej i psychologicznej. Publikacja zawiera też wybrane dokumenty międzynarodowe, ważne dla praktyków.

Prokurator Generalny
Andrzej Seremet

Ochrona małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym. Perspektywa prawna

1. Wprowadzenie

Chronić oznacza zabezpieczać przed czymś niekorzystnym lub niebezpiecznym¹. Dlaczego mówimy o chronieniu dzieci uczestniczących w postępowaniu karnym? Przed czym mielibyśmy je chronić, skoro proces karny ma być ukształtowany tak, by sprawca przestępstwa (na szkodę dziecka) został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a prawnie chronione interesy dziecka zostały uwzględnione² (art. 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)? Dlaczego tak ukształtowane postępowanie miałoby stanowić coś „niekorzystnego” czy „niebezpiecznego” dla dziecka pokrzywdzonego przestępstwem?

W literaturze od lat podkreśla się, że dziecko nie rozumie procedur, w których ma uczestniczyć, czuje się winne³, a środowisko sądu może wzmacniać u niego stres⁴. Chronić dziecko uczestniczące w postępowaniu

---

* Radca prawny. Specjalizuje się w prawie karnym, rodzinnym oraz w prawnej ochronie dziecka. Zawodowo związana z Fundacją Dzieci Niczyje i Stowarzyszeniem Interwencji Prawnej. Autorka artykułów i publikacji na temat prawnej ochrony dziecka i rodzicielstwa zastępczego. Stale współpracuje z „Monitorem Prawniczym”.

¹ *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/szukaj/chroni%C4%87.html> [dostęp: 29.01.2014].

² Od dnia 8 kwietnia 2015 r. prawnie chronione interesy pokrzywdzonego powinny zostać uwzględnione przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności. Zob. ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz. U. z 2015 r. poz. 21).

³ Przekaz kampanii Fundacji Dzieci Niczyje „Wysoki Sądzie, boję się”, przeprowadzonej w 2004 r. w ramach programu „Dziecko-świadek szczególnej troski”, <http://dzieckoswiadek.fdn.pl> [dostęp: 30.09.2014].

⁴ J. Lipovsky, P. Stern, *Przygotowanie dziecka do roli świadka w sądzie – podejście interdyscyplinarne*, Dziecko Krzywdzone 2004, vol. 3, nr 1, s. 37.

oznacza więc zapewnić mu taki udział w czynnościach procesowych, który nie wywoła negatywnych skutków w jego psychice, nie będzie dla niego traumatyczny. Jednak ochrona pokrzywdzonego nie sprowadza się tylko do ochrony przed skutkami uczestniczenia w czynnościach dowodowych.

Pokrzywdzony w polskim procesie karnym występuje najczęściej w dwojakiej roli: jest podstawowym źródłem informacji o przestępstwie (jako świadek), może także pełnić rolę strony procesowej. Przysługuje mu więc prawo do obrony jego interesów⁵. Niejako wdrażając zasadę *iustitia nemini neganda* (nikomu nie należy odmawiać sprawiedliwości), polski ustawodawca przyznaje każdemu pokrzywdzonemu (także małoletniemu) prawo do dochodzenia sprawiedliwości na drodze procesu karnego. Prawa pokrzywdzonego mają bowiem swoje źródło w zasadzie rzetelnego procesu i sprawiedliwości proceduralnej, zatem nie mogą być przez organy wymiaru sprawiedliwości ograniczane czy ignorowane⁶. Podkreślił to słusznie w wyroku z dnia 12 sierpnia 1999 r. Sąd Apelacyjny w Lublinie, stwierdzając, że rzetelny proces karny, zabezpieczający prawo do obrony oskarżonego, winien być też rzetelny względem osoby pokrzywdzonej⁷. Ta rzetelność nabiera nowego znaczenia w przededniu wejścia w życie ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247 z późn. zm.⁸, której istotą jest wprowadzenie do procesu karnego zasady kontrydiktoryjności⁹. Większość wypowiedzi w piśmiennictwie dotyczy skutków wprowadzenia tej zasady w odniesieniu do prawa do obrony¹⁰. Nie można jednak pomijać wpływu tych zmian na pozycję procesową pokrzywdzonego, którego interes nie zawsze pokrywa się z interesem reprezentowanym przez organy ścigania.

Pokrzywdzony ma w przepisach kodeksu postępowania karnego (zarówno obecnie, jak i po wejściu w życie nowelizacji k.p.k.) istotną rolę

---

⁵ C. Kulesza, *Rola pełnomocnika w ochronie praw pokrzywdzonego* (w:) *Wiktyimizacja wtórna. Geneza, istota i rola w przekształcaniu polityki traktowania ofiar przestępstw*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2012, s. 115.

⁶ Tamże.

⁷ Wyrok SA w Lublinie z dnia 12 sierpnia 1999 r., II Aka 98/99, Prok. i Pr.-wkł. 2000, nr 1, poz. 27.

⁸ Ustawa wejdzie w życie 1 lipca 2015 r.

⁹ Jak wskazuje P. Hofmański „przy tak głębokiej zmianie (...) nie ma takiej szansy, aby model funkcjonował perfekcyjnie od samego początku. Na pewno będą pewne trudności, które będziemy przezwyciężać, korygując praktykę, ale też być może będziemy to czynić poprawiając prawo” – zob. P. Hofmański, *Gwarancje prawa do obrony w świetle zmian Kodeksu postępowania karnego zawartych w ustawie z dnia 27 września 2013 r.* (w:) *Prawo do obrony w postępowaniu penalnym. Wybrane aspekty*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, K. Szwarz, Warszawa 2014, s. 10.

¹⁰ Zob. m.in. *Prawo do obrony...*, red. M. Kolendowska-Matejczuk, K. Szwarz, s. 10.

– strony postępowania. Zgodnie bowiem z art. 299 § 1 k.p.k., stronami w postępowaniu przygotowawczym są pokrzywdzony i podejrzany, zaś w postępowaniu sądowym w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego pokrzywdzony może, lecz nie musi, działać jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego (art. 53 k.p.k.)¹¹.

Wracając więc do pytania: czym jest ochrona pokrzywdzonego w procesie karnym, należałoby odpowiedzieć: to powinność poszanowania praw pokrzywdzonego i uwzględnienia jego interesu. Chodzi zatem o to, by przy realizacji innych podstawowych celów postępowania (m.in. ustalenia i ukarania sprawcy) interes i prawa pokrzywdzonego nie zostały zapomniane. Trafnie określił to W. Cieślak, wskazując, że dominującą rolę w kształtowaniu odczuć pokrzywdzonych odnośnie do procesu karnego pełni subiektywna ocena, czy odmierzone im ich porcję sprawiedliwości, czy spotkali się z życzliwością, umożliwiono im powiedzenie tego, co chcieli powiedzieć, oraz czy uszanowano ich uczucia¹².

Praktyka pracy z rodzicami lub opiekunami małoletnich pokrzywdzonych wskazuje, że to, czego potrzebują, to **wiedzieć**, co się dzieje w postępowaniu i co będzie się w nim działo, **mieć** na to **wpływ** poprzez odpowiednie działania prawne, a także – niezależnie od tego, czy ze środków prawnych skorzystają – **być wysłuchanym** w sprawie. Dlatego też w niniejszym opracowaniu omówione zostaną prawa: do informacji, reprezentacji oraz wysłuchania w procedurze karnej.

2. Prawa kształtowane przez lata

Na wskazane wyżej potrzeby pokrzywdzonych i osób, które je reprezentują w postępowaniu, odpowiada wiele regulacji międzynarodowych i europejskich. Nie bez kozery przy takich rozważaniach przytacza się

---

¹¹ Jak podkreśla C. Kulesza: „W postępowaniu karnym prowadzonym przeciwko oskarżonemu należy zauważyć, że potencjalna ofiara przestępstwa występuje najczęściej w dwojakiej roli: jest z reguły podstawowym źródłem informacji o przestępstwie (jako świadek), a jednocześnie może pełnić rolę przeciwnej strony procesowej (oskarżyciela bądź powoda cywilnego). Problem ten nie występuje w zasadzie w systemie anglosaskim (...), gdzie obecnie ofiara przestępstwa nie ma praw aktywnego udziału w procesie. Jednakże w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości (podobnie jak w prawie niemieckim czy instytucji *action civile* w prawie francuskim) konflikt ten niewątpliwie należy dostrzec” – zob. C. Kulesza, *Projekt Europejskiej Dyrektywy z dnia 18 maja 2011 r. w sprawie wsparcia i ochrony ofiar w świetle prawa polskiego*, Prok. i Pr. 2011, nr 12, poz. 6.

¹² W. Cieślak, *Próba wskazania działań przydatnych dla złagodzenia dolegliwości procesu karnego (w: Wiktyimizacja wtórna...*, red. L. Mazowiecka, s. 29.

- Książka w zwięzły sposób opisuje problematykę ochrony małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym z perspektywy prawnej i psychologicznej.
- Ochrona małoletniego pokrzywdzonego przed wtórną wiktyimizacją spoczywa na wszystkich mających z nim kontakt na każdym etapie postępowania karnego. W szczególności są to: sędziowie, prokuratorzy, biegli psycholodzy i psychiatry dziecięcy, kuratorzy oraz inni specjaliści wspierający dziecko i jego rodzinę w sytuacji procesowej.
- Publikację uzupełniają teksty najważniejszego aktu prawnego dotyczącego ochrony dziecka – Konwencji o prawach dziecka z 1989 r. oraz Wytycznych Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom z 2010 r. Uzasadnienie do Wytycznych oraz inne przydatne akty prawne można pobrać z ogólnodostępnej strony www.ofiarom-przestepstw.lex.pl.

Cena 39 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:
infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.ksiazki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

